BOJXONA QONUNCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISHNING HUQUQIY MEXANIZMLARI: MILLIY QONUNCHILIK VA XORIJIY TAJRIBA TAHLILI

Tojiboyev Jasur Rixsivoy o'g'li
Mustaqil izlanuvchi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23263311

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida bojxona qonunchiligini takomillashtirishning zamonaviy huquqiy mexanizmlari, ularning tashqi savdoni rivojlantirish, bojxona ma'muriyatchiligini soddalashtirish, bojxona nazoratining samaradorligini oshirish va tadbirkorlik subyektlari uchun qulay huquqiy muhit yaratishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi, bojxona sohasidagi Prezident farmonlari va qarorlari, Jahon savdo tashkilotining Savdoni yengillashtirish to'g'risidagi bitimi, Jahon bojxona tashkilotining qayta ko'rib chiqilgan Kioto konvensiyasi, shuningdek, Yevropa Ittifoqi, AQSh va Singapur bojxona tizimlarining huquqiy va institutsional tajribasi qiyosiy o'rganildi. Tahlil natijasida risklarni boshqarish, post-bojxona nazorati, vakolatli iqtisodiy operator instituti, "yagona darcha", elektron deklaratsiyalash, oldindan axborot almashinuvi va bojxona qarorlari ustidan samarali shikoyat mexanizmlarini rivojlantirish bojxona qonunchiligini modernizatsiya qilishning asosiy yo'nalishlari sifatida belgilandi. O'zbekiston qonunchiligini xalqaro standartlar bilan yanada uyg'unlashtirish, inson omilini kamaytirish va raqamli bojxona muhitini huquqiy jihatdan mustahkamlash bo'yicha takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: bojxona qonunchiligi, bojxona ma'muriyatchiligi, bojxona nazorati, risklarni boshqarish, raqamli bojxona, yagona darcha, vakolatli iqtisodiy operator, tashqi savdo, bojxona islohoti.

Аннотация: В статье анализируются современные правовые механизмы совершенствования таможенного законодательства Республики Узбекистан, их значение для развития внешней торговли, упрощения таможенного администрирования, повышения эффективности таможенного контроля и формирования благоприятной правовой среды для субъектов предпринимательства. В исследовании проведён сравнительно-правовой анализ Таможенного кодекса Республики Узбекистан, актов Президента Республики Узбекистан в сфере таможенного дела, Соглашения Всемирной торговой организации об упрощении процедур торговли, пересмотренной Киотской конвенции Всемирной таможенной организации, а также правовых и институциональных механизмов таможенного регулирования Европейского союза, США и Сингапура. Установлено, что управление рисками, посттаможенный контроль, институт уполномоченного экономического оператора, механизм «единого окна», электронное декларирование, предварительный обмен информацией и эффективные процедуры обжалования таможенных решений являются ключевыми направлениями модернизации таможенного законодательства. Разработаны предложения по дальнейшей гармонизации законодательства Узбекистана с международными

стандартами, сокращению человеческого фактора и правовому укреплению цифровой таможенной среды.

Ключевые слова: таможенное законодательство, таможенное администрирование, таможенный контроль, управление рисками, цифровая таможня, единое окно, уполномоченный экономический оператор, внешняя торговля, таможенная реформа.

Abstract: This article examines modern legal mechanisms for improving customs legislation in the Republic of Uzbekistan and their significance for developing foreign trade, simplifying customs administration, increasing the effectiveness of customs control, and creating a favourable legal environment for businesses. The study provides a comparative legal analysis of the Customs Code of the Republic of Uzbekistan, presidential legal acts regulating customs administration, the World Trade Organization Trade Facilitation Agreement, the World Customs Organization Revised Kyoto Convention, and the legal and institutional practices of the European Union, the United States and Singapore. The study establishes that risk management, post-clearance audit, the authorized economic operator system, single-window mechanisms, electronic declarations, advance information exchange and effective appeal procedures constitute key elements of modern customs legislation. Based on the comparative analysis, recommendations are formulated for further harmonization of Uzbek customs legislation with international standards, reduction of human intervention and strengthening the legal foundations of a digital customs environment.

Keywords: customs legislation, customs administration, customs control, risk management, digital customs, single window, authorized economic operator, foreign trade, customs reform.

Kirish

Bojxona qonunchiligi davlatning iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish, tashqi savdo operatsiyalarini tartibga solish, bojxona to‘lovlarini undirish, tovarlarning bojxona chegarasi orqali qonuniy harakatlanishini ta’minlash hamda iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qiluvchi huquqiy institutlar majmuasidir. Shu sababli bojxona qonunchiligining sifati nafaqat bojxona organlari faoliyatiga, balki investitsiya muhiti, tashqi savdo xarajatlari, logistika jarayonlari va tadbirkorlik faolligiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

O‘zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi 2016-yil 20-yanvardagi O‘RQ-400-sonli Qonun bilan tasdiqlangan bo‘lib, bojxona chegarasi orqali tovar va transport vositalarini olib o‘tish, bojxona to‘lovlarini undirish, bojxona rasmiylashtiruvi va nazoratini amalga oshirish hamda bojxona qonunchiligi buzilishlarining oldini olish bilan bog‘liq munosabatlarni tartibga soladi [1]. Kodeksda vakolatli iqtisodiy operator instituti ham nazarda tutilgan bo‘lib, bu zamonaviy bojxona nazoratining ishonchga asoslangan modeliga o‘tish uchun muhim huquqiy asos hisoblanadi. Lex.uz

Bojxona qonunchiligini takomillashtirish zarurati O‘zbekiston tashqi savdosining jadal kengayishi bilan yanada kuchaymoqda. Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, mamlakatning tashqi savdo aylanmasi 2024-yilda 67,2384 mlrd AQSh dollarini, 2025-yilda esa dastlabki ma’lumotlarga ko‘ra 81,2 mlrd AQSh dollarini tashkil etgan. 2025-yilda eksport 33,8 mlrd dollar, import 47,4 mlrd dollar bo‘lgan. Tashqi savdo geografiyasi ham kengayib, O‘zbekiston 210 ta davlat bilan savdo aloqalarini amalga oshirgan [2]. SIAT

Bunday sharoitda bojxona nazoratining faqat fizik tekshiruv va hujjatlarni qo‘lda ko‘rib chiqishga asoslangan modeli yetarli emas. Jahon savdo tashkilotining Savdoni yengillashtirish to‘g‘risidagi bitimi bojxona nazoratida risklarni boshqarish, yuqori xavfli yuklarga nazoratni konsentratsiya qilish, past xavfli yuklarni tezkor chiqarish, post-bojxona auditini rivojlantirish va “yagona darcha” tizimini shakllantirishni nazarda tutadi [3]. WTO

Shu nuqtayi nazardan, maqolaning maqsadi O‘zbekiston bojxona qonunchiligini takomillashtirishning huquqiy mexanizmlarini aniqlash, mavjud milliy yondashuvlarni xalqaro standartlar bilan solishtirish va xorijiy tajriba asosida huquqiy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Metodologiya

Tadqiqotda formal-yuridik, qiyosiy-huquqiy, tizimli-tahliliy, statistik va institutsional tahlil metodlaridan foydalanildi.

Formal-yuridik metod orqali O‘zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi hamda bojxona ma’muriyatchiligini isloh qilishga qaratilgan Prezident farmonlari va qarorlarining normalari o‘rganildi. Xususan, 2025-yil 25-martdagi PF-57-son Farmon va PQ-122-son qaror, 2025-yil 17-dekabrdagi PF-250-son Farmon hamda 2026-yil 27-avgustdagi PF-174-son Farmonning bojxona ma’muriyatchiligini soddalashtirish, raqamlashtirish, risklarni boshqarish va bojxona xizmatlari sifatini oshirishga qaratilgan normalari tahlil qilindi [4–7]. Lex.uz

Qiyosiy-huquqiy metod orqali O‘zbekiston modeli Jahon bojxona tashkilotining Qayta ko‘rib chiqilgan Kioto konvensiyasi, JST Savdoni yengillashtirish to‘g‘risidagi bitimi, Yevropa Ittifoqining Union Customs Code tizimi, AQShning Automated Commercial Environment (ACE) platformasi va Singapurning TradeNet tizimi bilan taqqoslandi [8–12].

Statistik tahlil uchun O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining rasmiy ma’lumotlar bazalari va xalqaro tashkilotlarning rasmiy ma’lumotlaridan foydalanildi. OECDning savdoni yengillashtirish indikatorlari ham O‘zbekiston bojxona va chegara tartib-taomillarining rivojlanish dinamikasini baholashda qo‘llanildi [13].

Natijalar

Tadqiqot natijalari O‘zbekistonda bojxona qonunchiligini takomillashtirish jarayoni bosqichma-bosqich raqamlashtirish, nazoratni riskka asoslash va tashqi savdo ishtirokchilariga xizmat ko‘rsatish modeliga o‘tish yo‘nalishida rivojlanayotganini ko‘rsatadi.

Birinchi muhim huquqiy mexanizm — **bojxona nazoratini risklarni boshqarish tizimiga asoslash**dir. Zamonaviy bojxona nazoratida barcha yuklarni bir xil darajada tekshirish iqtisodiy jihatdan samarasiz hisoblanadi. JST Savdoni yengillashtirish to‘g‘risidagi bitimining 7.4-moddasi bojxona organlari risklarni boshqarish tizimini qo‘llashi, nazoratni yuqori xavfli jo‘natmalarga yo‘naltirishi va past xavfli jo‘natmalarni tezroq chiqarishini belgilaydi [3]. WTO

Jahon bojxona tashkilotining Qayta ko‘rib chiqilgan Kioto konvensiyasi ham bojxona nazoratida risklarni boshqarish, risk tahlili va auditga asoslangan nazoratdan foydalanishni zamonaviy bojxona ma’muriyatchiligining asosiy tamoyillari sifatida belgilaydi [8]. Dunyo bojxona tashkiloti

Ikkinchi muhim mexanizm — **post-bojxona nazoratini kuchaytirish**. JST bitimiga ko‘ra, tovarlarni chegarada uzoq ushlab turish o‘rniga, keyingi bosqichda korxonaning hujjatlari va moliyaviy operatsiyalarini riskka asoslangan audit orqali tekshirish bojxona rasmiylashtiruvini tezlashtirish imkonini beradi [3]. WTO

Uchinchi mexanizm — **vakolatli iqtisodiy operator institutini rivojlantirish**. O‘zbekiston Bojxona kodeksida vakolatli iqtisodiy operator tushunchasining mavjudligi milliy tizimda ishonchli tadbirkorlarga nisbatan soddalashtirilgan bojxona tartib-taomillarini qo‘llashga huquqiy imkoniyat yaratadi [1]. Lex.uz

To‘rtinchi yo‘nalish — **raqamli bojxona va “yagona darcha” mexanizmlarini huquqiy mustahkamlash**. JST Savdoni yengillashtirish to‘g‘risidagi bitimining 10.4-moddasi savdo ishtirokchilariga import, eksport va tranzit hujjatlarini bitta kirish nuqtasi orqali taqdim etish imkonini beruvchi “yagona darcha”ni tashkil etishga intilishni nazarda tutadi [3]. WTO

O‘zbekiston bojxona islohotlarining eng yangi bosqichida raqamlashtirishga alohida e’tibor berilmoqda. 2026-yil 27-avgustdagi PF-174-son Farmonda “Intellektual bojxona”ga transformatsiya qilish, zamonaviy axborot texnologiyalarini keng joriy etish hamda inson omilisiz bojxona rasmiylashtiruvi ko‘lamini 2030-yilgacha 60 foizga yetkazish maqsadi belgilangan [7]. Lex.uz

Beshinchi yo‘nalish — **bojxona organlari va boshqa chegara nazorati organlari o‘rtasidagi axborot almashinuvini kuchaytirish**. Xalqaro tajribada bojxona nazorati faqat bojxona organining ichki vazifasi sifatida emas, balki transport, sanitariya, veterinariya, fitosanitariya, sertifikatlashtirish va boshqa nazorat tizimlari bilan integratsiyalashgan mexanizm sifatida shakllanmoqda.

Tahlil va muhokama

O‘zbekiston bojxona qonunchiligining rivojlanishini xalqaro tajriba bilan solishtirganda, bir qator muhim huquqiy xulosalarni shakllantirish mumkin.

Yevropa Ittifoqi tajribasi

Yevropa Ittifoqida bojxona tartib-taomillarining asosiy huquqiy manbalaridan biri 952/2013-sonli Regulation asosida shakllangan Union Customs Code hisoblanadi. Mazkur tizim bojxona ma’lumotlarini elektron shaklda almashish, yagona ma’lumotlar standartlarini qo‘llash va bojxona jarayonlarini raqamlashtirishga asoslangan [9].

Yevropa Ittifoqi bojxona risklarini boshqarishda umumiy mezonlardan foydalanadi. Risklarni boshqarish tizimida yuqori xavfli tovarlarni aniqlash, ustuvor nazorat yo‘nalishlarini belgilash, risk axborotini bojxona organlari o‘rtasida almashish, vakolatli iqtisodiy operatorlardan foydalanish va tovarlar kelishidan oldingi axborotni elektron tahlil qilish kabi mexanizmlar mavjud [9]. Taxation and Customs Union

Yevropa tajribasining yana bir muhim jihati — bojxona va bojxona bo‘lmagan nazorat tizimlarining integratsiyasidir. 2022-yilda qabul qilingan EU Single Window Environment for Customs huquqiy mexanizmi bojxona tizimlarini sog‘liqni saqlash, oziq-ovqat xavfsizligi, ekologiya va boshqa sohalardagi davlat tizimlari bilan elektron integratsiya qilish uchun huquqiy asos yaratdi [10]. Taxation and Customs Union

Bu tajriba O‘zbekiston uchun muhim ahamiyatga ega. Chunki bojxona rasmiylashtiruvida tadbirkordan bir xil ma’lumotni turli davlat organlariga qayta-qayta taqdim etishni talab qilish ma’muriy xarajatlarni oshiradi. Huquqiy jihatdan “bir marta taqdim etilgan ma’lumotdan davlat organlari o‘rtasida qayta foydalanish” prinsipini kuchaytirish maqsadga muvofiq.

AQSh tajribasi

AQShda Automated Commercial Environment — ACE tashqi savdo jarayonlarini elektron boshqarishning markaziy platformasi sifatida faoliyat yuritadi. AQSh bojxona va chegara himoyasi organlarining ma’lumotlariga ko‘ra, ACE import, eksport, yuklarni chiqarish, post-release jarayonlari va hamkor davlat organlari bilan axborot almashinuvini qamrab oluvchi elektron “yagona darcha” vazifasini bajaradi [11]. CBP

AQSh tajribasining huquqiy jihatdan e’tiborga molik tomoni bojxona modernizatsiyasi samaradorligini o‘lchashga alohida e’tibor qaratilishidir. Federal qonunchilik bojxona modernizatsiyasi va savdoni yengillashtirish dasturlari bo‘yicha samaradorlik va natijadorlik standartlarini belgilashni nazarda tutadi [12]. Huquqiy Ma'lumotlar Instituti

Bu O‘zbekiston uchun muhim saboqdir: bojxona islohotlari faqat yangi axborot tizimini joriy etish bilan baholanmasligi kerak. Ularning natijasi o‘rtacha rasmiylashtirish vaqti, hujjatlar soni, fizik ko‘rik ulushi, shikoyatlarni ko‘rib chiqish muddati, bojxona qarorlarining bekor qilinish darajasi va tadbirkorlarning ma’muriy xarajatlari kabi ko‘rsatkichlar orqali o‘lchanishi lozim.

Singapur tajribasi

Singapur bojxona tizimining muhim elementi — TradeNet milliy “yagona darcha” platformasidir. Tizim 1989-yilda ishga tushirilgan bo‘lib, import, eksport va reeksportga oid ruxsatnomalar elektron shaklda yagona platforma orqali topshiriladi [14]. Singapore Customs

Singapur tajribasida davlat organlari o‘rtasidagi elektron ma’lumot almashinuvi tashqi savdo subyektining turli idoralarga alohida murojaat qilish ehtiyojini kamaytiradi. Hozirgi amaliyotda barcha import ruxsatnomalarini TradeNet orqali taqdim etish talab qilinadi [15]. Singapore Customs

O‘zbekiston uchun ushbu tajribaning eng muhim jihati — “yagona darcha”ni shunchaki elektron hujjat topshirish portali sifatida emas, balki davlat organlarining yagona ma’lumot almashinuvi infratuzilmasi sifatida shakllantirishdir.

O‘zbekistonning amaldagi yondashuvi

O‘zbekistonda bojxona ma’muriyatchiligini modernizatsiya qilish bo‘yicha huquqiy jarayon izchil davom etmoqda. 2018-yildagi PF-5582-son Farmon bojxona ma’muriyatchiligini takomillashtirish va bojxona tartib-taomillarini soddalashtirishga qaratilgan muhim bosqichlardan biri bo‘lgan [5]. Keyingi yillarda PF-6005, PF-6310 va boshqa hujjatlar orqali islohotlar davom ettirildi [6]. Lex.uz

2025-yilgi PF-57-son Farmon va PQ-122-son qarorda bojxona organlari faoliyatining samaradorligini oshirish, bojxona ma’muriyatchiligini takomillashtirish va zamonaviy boshqaruv yondashuvlarini joriy qilishga qaratilgan chora-tadbirlar belgilandi [4]. Lex.uz

2025-yil 17-dekabrdagi PF-250-son Farmon esa bojxona ma’muriyatchiligi va tashqi savdo tartibotlarini yanada soddalashtirishga qaratilgan bo‘lib, 2027-yilgacha tovarlarni bevosita chegarada eksport va importga rasmiylashtirish hajmini ikki barobarga oshirish maqsadini belgilagan [16]. Lex.uz

OECD tadqiqotlari ham O‘zbekistonda savdoni yengillashtirish bo‘yicha axborotning mavjudligi, savdo hamjamiyatini jalb etish, to‘lov va yig‘imlarni soddalashtirish, hujjatlarni uyg‘unlashtirish hamda ichki va tashqi chegara organlari hamkorligi bo‘yicha ijobiy siljishlar kuzatilganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, oldindan qarorlar, shikoyat mexanizmlari va chegara jarayonlarini avtomatlashtirish yo‘nalishlarida qo‘shimcha takomillashtirish ehtiyoji qayd etilgan [13]. OECD

Bu holat huquqiy islohotlarning keyingi bosqichi faqat yangi texnologiyalarni joriy qilish emas, balki ushbu texnologiyalar faoliyatining huquqiy kafolatlarini yaratish bilan bog‘liq bo‘lishi kerakligini ko‘rsatadi.

Shu asosda O‘zbekiston bojxona qonunchiligini takomillashtirish bo‘yicha quyidagi huquqiy mexanizmlarni kuchaytirish taklif etiladi:

Birinchidan, bojxona risklarini boshqarishning qonunchilikdagi mezonlarini yanada aniqlashtirish. Risk profillarini shakllantirish, yangilash va ulardan foydalanishning huquqiy chegaralari aniq belgilanishi zarur.

Ikkinchidan, post-bojxona auditining mustaqil va samarali institutsional mexanizmini kuchaytirish. Past xavfli tadbirkorlarni chegarada ortiqcha tekshirish o‘rniga ularning faoliyatini keyingi bosqichda audit qilish ustuvor bo‘lishi kerak.

Uchinchidan, vakolatli iqtisodiy operator institutini kengaytirish. Ishonchli, qonunchilikka rioya qiluvchi tadbirkorlar uchun tezlashtirilgan rasmiylashtirish, hujjatlar sonini kamaytirish va boshqa yengilliklar huquqiy jihatdan yanada aniq belgilanishi mumkin.

To‘rtinchidan, “yagona darcha” mexanizmining huquqiy maqomini kuchaytirish. Tadbirkor bir davlat organiga taqdim etgan ma’lumotni boshqa organlar undan qayta talab qilmasligi prinsipi mustahkamlanishi maqsadga muvofiq.

Beshinchidan, bojxona qarorlari ustidan shikoyat qilishning tezkor va mustaqil mexanizmlarini rivojlantirish. OECDning O‘zbekiston bo‘yicha tahlili ham apellyatsiya tartib-taomillari bo‘yicha rivojlanish imkoniyatlari mavjudligini ko‘rsatadi [13]. OECD

Oltinchidan, bojxona qonunchiligida elektron hujjat, elektron ma’lumot, avtomatlashtirilgan qaror va algoritmik risk tahlilining huquqiy maqomini yanada aniq belgilash zarur. Ayniqsa, avtomatlashtirilgan tizim tomonidan qabul qilingan qaror ustidan inson tomonidan qayta ko‘rib chiqish imkoniyati huquqiy kafolat sifatida nazarda tutilishi mumkin.

Xulosa

Tadqiqot natijalari bojxona qonunchiligini takomillashtirish masalasi faqat bojxona to‘lovlarini undirish yoki bojxona nazoratini kuchaytirish bilan cheklanmasligini ko‘rsatadi. Zamonaviy bojxona huquqi davlatning fiskal va xavfsizlik manfaatlari bilan tashqi savdoni erkinlashtirish, tadbirkorlik subyektlariga qulay shart-sharoit yaratish va xalqaro savdo xarajatlarini kamaytirish vazifalarini muvozanatlashtirishi kerak.

O‘zbekistonning tashqi savdo aylanmasi 2025-yilda 81,2 mlrd AQSh dollariga yetgani bojxona tizimining iqtisodiyotdagi strategik ahamiyatini yanada oshirmoqda [2]. Statistika

Prezidenti Shu sababli bojxona qonunchiligining rivojlanishi tashqi savdo hajmining o‘sish sur’atlari va xalqaro logistika jarayonlarining murakkablashuviga mos ravishda amalga oshirilishi zarur.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, samarali bojxona tizimining asosiy huquqiy elementlari risklarni boshqarish, post-bojxona audit, vakolatli iqtisodiy operator, elektron deklaratsiyalash, “yagona darcha”, oldindan axborot almashinuvi, idoralararo integratsiya va samarali apellyatsiya mexanizmlaridan iborat. Jahon bojxona tashkiloti ushbu tamoyillarni bojxona tartib-taomillarini soddalashtirish va uyg‘unlashtirishning asosiy vositalari sifatida belgilaydi [8]. Dunyo bojxona tashkiloti

Yevropa Ittifoqi tajribasi bojxona risklarini umumiy mezonlar asosida boshqarish va bojxona bo‘lmagan nazorat tizimlari bilan integratsiyalashuvning afzalliklarini ko‘rsatadi. AQSh modeli bojxona raqamlashtirilishini samaradorlik ko‘rsatkichlari bilan bog‘lash zarurligini namoyish etadi. Singapur tajribasi esa “yagona darcha”ni real vaqt rejimidagi idoralararo elektron ma’lumot almashinuvi mexanizmiga aylantirish mumkinligini ko‘rsatadi.

O‘zbekiston uchun eng maqbul yo‘nalish ushbu xorijiy tajribalarni to‘liq ko‘chirish emas, balki ularning huquqiy mazmunini milliy bojxona tizimining institutsional va iqtisodiy xususiyatlariga moslashtirishdir. Ayniqsa, 2026-yil PF-174-son Farmonida belgilangan “Intellektual bojxona” va inson omilisiz rasmiylashtirishni kengaytirish maqsadlari bojxona qonunchiligida raqamli jarayonlarning huquqiy kafolatlarini yanada kuchaytirishni talab etadi [7]. Lex.uz

Shunday qilib, bojxona qonunchiligini takomillashtirishning strategik modeli **“ko‘proq nazorat” tamoyilidan “aqlli, riskka asoslangan va raqamli nazorat” tamoyiliga**, **“hujjat talab qilish” modelidan “ma’lumotlarni davlat organlari o‘rtasida integratsiyalash” modeliga**, shuningdek **“chegaradagi nazorat”dan “chegaradagi tezkor rasmiylashtirish va keyingi audit” modeliga** bosqichma-bosqich o‘tishni nazarda tutishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi. **O‘zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi**. O‘RQ-400-son, 20.01.2016. — 1–412-moddalar, xususan 1–4, 7¹ va bojxona nazoratiga oid moddalar. Lex.uz
2. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. **Uzbekistan’s foreign trade turnover exceeded $81 billion in 2025**. 2026. — elektron statistik ma’lumotlar, 2025-yil yakunlari. Statistika Prezidenti
3. World Trade Organization. **Trade Facilitation Agreement**. Geneva, 2017. — Articles 7.4, 7.5, 7.7, 10.4; risk management, post-clearance audit and single-window provisions. WTO
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. **Davlat bojxona xizmati organlarining faoliyati samaradorligini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida**. PF-57-son, 25.03.2025. — 1–5-bandlar va ilovalar. Lex.uz
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. **Bojxona ma’muriyatchiligini takomillashtirish va O‘zbekiston Respublikasi davlat bojxona xizmati organlari faoliyati samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida**. PF-5582-son, 24.11.2018. — 1-ilova, “Bojxona ma’muriyatchiligini takomillashtirish bo‘yicha yo‘l xaritasi”. Lex.uz

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. **Bojxona tartib-taomillarini soddalashtirish va davlat bojxona xizmati organlari tashkiliy tuzilmasini yanada takomillashtirish to‘g‘risida**. PF-6310-son, 10.09.2021. — 2-ilova, 1–5-bandlar. Lex.uz
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. **Davlat bojxona xizmati organlari faoliyatini takomillashtirish va bojxona ma’murchiligida zamonaviy yondashuvlarni joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida**. PF-174-son, 27.08.2026. — I–II bo‘limlar, 1–2-bandlar va “Yangi O‘zbekiston bojxonasi — 2030” strategiyasi. Lex.uz
8. World Customs Organization. **Revised Kyoto Convention: International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures**. Brussels, 1999, revised 2006. — General Annex, Chapters 3 and 6; risk management, information technology, authorized persons and review procedures. Dunyo bojxona tashkiloti
9. European Union. **Regulation (EU) No 952/2013 laying down the Union Customs Code**. Official Journal of the European Union, 2013. — Articles 6, 16, 46–50, 163 and related provisions. Taxation and Customs Union
10. European Parliament and Council of the European Union. **Regulation (EU) 2022/2399 establishing the European Union Single Window Environment for Customs**. 2022. — provisions concerning interoperability and electronic exchange between customs and non-customs systems. Taxation and Customs Union
11. U.S. Customs and Border Protection. **Automated Commercial Environment (ACE)**. Washington, D.C., 2025–2026. — electronic Single Window, cargo release, post-release and partner government agency data. CBP
12. United States Code. **19 U.S.C. §4312: Priorities and performance standards for customs modernization, trade facilitation, and trade enforcement functions and programs**. — subsection (a), subsection (b)(1). Huquqiy Ma'lumotlar Instituti
13. OECD. **Trade Facilitation in Central Asia**. Paris: OECD Publishing, 2023. — pp. 65–72, Uzbekistan section; p. 73, TFI methodology. Google Books
14. Singapore Customs. **TradeNet: Singapore’s National Single Window for Trade Documentation**. Singapore, updated 2026. — electronic trade declarations and regulatory agency integration. Singapore Customs
15. Singapore Customs. **Obtain a Customs Import Permit**. Singapore, updated 23.02.2026. — TradeNet submission requirements and customs permit procedures. Singapore Customs
16. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. **Bojxona ma’muriyatchiligi va tashqi savdo tartibotlarini yanada soddalashtirish va samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida**. PF-250-son, 17.12.2025. — 1-band va 1–7-ilovalar. Lex.uz
17. Clark R. James. **Customs in a World of Enhanced Trade Facilitation** // Customs Matters. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2022. — Chapter 4, legal framework and single-window platform sections. IMF eLibrary
18. OECD. **OECD Trade Facilitation Indicators: Monitoring Policies up to 2025**. Paris: OECD Publishing, 2025. — pp. 1–29; methodology and eleven trade-facilitation dimensions. OECD
19. World Trade Organization. **Trade Facilitation: Digital Technologies and Trade**. Geneva: WTO. — provisions concerning electronic payment, single window, data analytics, artificial intelligence and machine learning in trade facilitation. WTO